

€ 2,75

JAARGANG 17 NUMMER 4 december 2006

- Zorgen om meelfabriek
- Een snoepwinkel om de hoek
- Nieuwe kans voor watertoren

Museum Hoogovens in de maak

STEEZEN

TIJDSCHRIFT OVER DE GESCHIEDENIS VAN WERKEND LEIDEN

Dactylo

Dactylo

Dactylo

Dactylo

Dactylo

Steakhouse
Noforini

Colofon

Stielz Jaargang 17 (2006) Nummer 3
ISSN 0928-9437

Stielz stond oorspronkelijk voor StielZaken als uitgave van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (Stiel). Deze stichting ijvert voor de opsporing en behoud van monumenten van bedrijf en techniek in Leiden en omgeving. Stiel verstaat onder monumenten niet alleen oude fabrieken, maar ook winkels, pakhuizen, bruggen, stations en nutsbedrijven. Sinds de oprichting van de stichting in 1987 is dankzij haar inspanningen een groot aantal complexen op de plaatselijke en landelijke monumentenlijsten geplaatst. Verder onderzoekt en beschrijft Stiel de geschiedenis van Leiden als vooraanstaande industriestad. Met de ondertitel 'geschiedenis van werkend Leiden' gaat dit blad een stapje verder dan de formele doelstelling van de stichting: de beschrijving van de recente sociaal-economische geschiedenis van Leiden en omgeving.

Secretariaatsadres Stiel

Hogewoerd 125, 2311 HK Leiden. Tel. 071-5125877; e-mail: bolwerkleden@hetnet.nl. Nieuwe donateurs, die ons werk willen steunen, kunnen zich voor minimaal € 15 per jaar aanmelden. Bedrijfsdonateurs betalen minimaal € 50 met recht op een advertentie in dit blad. Het verschuldigde bedrag kan worden overgemaakt op Postbank 10.39.391. Donateurs ontvangen het blad gratis. Losse nummers € 2,75.

Website Stiel:

www.stiel-leiden.nl

Redactie Stielz

Wibo Burgers, De Fruittuinen 70, 2132 NZ Hoofddorp, tel. 023-5632725, e-mail: wibo.burgers@wxs.nl

Distributie

K. Ravensbergen; Snippenhoek 4 2317 WX Leiden. Tel. 071-5212605

Druk

Elvé Leiden

Ontwerp omslag en concept binnenwerk

Donna Smith

Lay out

Grafisch Bureau Christine van der Ven, Voorschoten

Medewerkers aan dit nummer

Niek Bavelaar is 'huisfotograaf' van Stiel. Tel. 071-5149863; e-mail: n.bavelaar@zonnet.nl
Wibo Burgers is journalist en kunsthistoricus.
Joop Gijsman is oud-ondernemer en secretaris/penningmeester van Stiel.
Hans Vollaard is voorzitter van Stiel.
Gerard J. Telkamp is historicus.
Henk Budel is erevoorzitter van Stiel.

Stielz komt tot stand dankzij steun van de volgende Leidse bedrijven
Dieben BV Beheersmij

Bestuur Stichting Industrieel Erfgoed Leiden

Drs J.P. Vollaard, voorzitter, J.J. Gijsman, secretaris/penningmeester, mr. H.J. Korthof, mr.ir. L. Barendregt, drs W.B. Burgers, drs. G.J. Telkamp.

Ere-voorzitter: Ing. H.J. Budel

REDACTIONEEL

2007 wordt een mooi jaar. Dat wens ik u niet alleen toe, ik weet het ook zeker dat het mooi zal zijn. In 2007 viert onze stichting STIEL namelijk haar twintigjarig bestaan. Zo'n jubileum zal gepast gevierd worden. Allereerst presenteert STIEL een derde publicatie over Leids industrieel erfgoed na het succes van eerdere publicaties over winkelpanden en een wandeling langs Leidse monumenten van werk en techniek. In deze derde publicatie staan vooral mensen en hun bedrijf centraal. 2007 is ook het Jaar van de Drukkerij. Vandaar dat STIEL samen met het Regionaal Archief Leiden een lesbrieft over drukken in Leiden lanceert. Over beide publicaties krijgt u nog apart bericht.

In de strijd van STIEL voor behoud door herbestemming van Leids industrieel erfgoed heeft het Meelfabriek-complex veel aandacht opgeëist. Nadat uiteindelijk de Rijksmonumentenstatus is verleend in 2000, voeren gemeente, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) en de projectontwikkelaars overleg, hoe dit Rijksmonument kan worden hergebruikt. STIEL heeft waardering voor het feit dat de projectontwikkelaars, waaronder de Stichting Leidse Studentenhuisvesting (SLS), de Meelfabriek willen aanpakken en dat zij daarvoor een gerenommeerde architect hebben weten te strikken. Bovendien heeft STIEL bij hen steeds kunnen rekenen op een luisterend oor. Zorgen maakt STIEL zich wel. Zonder duidelijke argumentatie te geven voor wat zij als financiële noodzaak zien, kiezen de projectontwikkelaars er voor het monumentale kantoorgebouw en de fietsenstalling aan de kant van de Oosterkerkstraat te slopen. De op die plaats geplande nieuwbouw belemmert bovendien het zicht op het huidige, markante complex.

STIEL blijft in overleg met alle betrokkenen om juridisch, financieel, stedenbouwkundig en architectonisch helder te krijgen wat nodig is om het monumentale Meelfabriek-complex historisch verantwoord opnieuw te gebruiken. Het zou een prachtig cadeau voor STIEL zijn als in haar jubileumjaar het hergebruik van het Meelfabriek-complex in zijn volle glorie kan beginnen. Dat zou 2007 tot een extra mooi jaar maken.

Hans Vollaard

Omslagfoto: Het kloke hoekpand en woonwinkelgebouw aan de Steenstraat nr. 6. (Foto: Niek Bavelaar.)

INHOUD

3

Een snoepwinkel op de hoek: Steenstraat 6 onder de loep

7

STIEL in actie

9

Leidse watertoren: kans op nieuw leven

10

Opmerkelijk erfgoed (7): op weg naar een hoogovens-museum

12

"Erudiete overpeinzingen" bij afscheid van archivaris Rudi van Maanen

13

Leidse historici in Poolse zusterstad

16

Zwarte Tulp Prijs 2006: Selfstorage bedrijf in bollenschuur

17

Kort nieuws / Uit Leiden & de regio

EEN SNOEPWINKEL OP DE HOEK: STEENSTRAAT 6 ONDER DE LOEP

'Begin 2006 pleitte een Leids hoogleraar voor afbraak van de helft van de Steenstraat. De Gazastrook van Leiden zou moeten verdwijnen. In deze en volgende bijdragen bekijken we de potentiële slachtoffers. Als eerste het hoekpand en woonwinkelhuis Steenstraat 6.

In een vraagggesprek in de aflevering van 26 januari 2006 van het Leidse universitaire weekblad *Mare* liet hoogleraar kwantitatieve wetenschapsstudies Ton van Raan zich in een ontboezeming over het vermeende gebrek aan uitstraling van de stad en daarmee ook van de universiteit ontvallen dat men om de toegang tot het centrum meer allure te geven, er goed aan zou doen de helft van de Steenstraat aan de sloophamer prijs te geven. In de huidige gedaante vormde die straat toch maar de *Gazastrook* van Leiden. Aldus de volksmond. Met zijn bijtende en onveiligheid suggererende aanduiding verwees prof. Van Raan naar de multiculturele verscheidenheid van de ondernemingen in deze buurt, zoals belwinkels. Een shoarmawinkel waarvan de rolluiken overdag neer zijn gelaten, is inderdaad geen appetijtelijk gezicht. De dynamiek van het bedrijfsleven in de Steenstraat, de Morsstraat en op de Beestenmarkt valt echter ook in een positiever licht te bezien, zoals de televisiedocumentaire *Bami, Bokking en Baklava op de Beestenmarkt* (serie *het geluk van Nederland*, aflevering 4 april 2004) bewees. Bovendien ging Van Raan eraan voorbij dat ook aan de oostzijde van de vermaledijde Steenstraat een flink aantal karakteristieke en monumentale panden staat, ja zelfs gemeentelijke monumenten. Als eerste nemen we het kolossale winkelpand op de hoek van de Tweede Binnenvestgracht onder de loep, nummer 6.

Een eerder sloopplan

Wat Van Raan niet wist, is dat zijn pleidooi voor sloop niet origineel was. Na de grote stadhuisbrand van 1929 werden allerlei plannen gelanceerd om het oude raadhuis aan de Breestraat te herbouwen of vervangen. Sommige plannenmakers namen met radicale voorstellen hun kans waar om te pleiten voor nieuwbouw elders in de stad, met afbraak van bestaande bebouwing. De sociaal-democratische fractie stelde zich een tijdlang achter ideeën voor sloop van een groot

deel van het gebied rond de Nieuwe Beestenmarkt, inclusief molen De Valk.

In het Regionaal Archief Leiden vonden we in dezelfde geest een rapport van augustus 1929 van het Leidse architectenbureau Ponsen en Lohmann onder de titel *De Leidsche Stadhuisbouw en de saneering van toegangswegen naar de kern der stad*. Dit plan kwam neer op een totale afbraak van het bebouwde oppervlak tussen Steenstraat, Binnenvestgracht, Nieuwe Beestenmarkt en Beestenmarkt. De motivering verwijst naar de bestaande toegangsweg, de Steenstraat, "tot de kern van onze stad". (*onderstrepingen in gestencil origineel, GJT*) "Is dit een weg onze stad waardig? Onze stad, de sleutel tot het welvarende Rijnland. (...) Wordt het geen tijd dat wij onze waardigheid bewust worden en er naar streven met onze tijd mede te gaan en te zorgen voor ruime en goede toegangswegen tot en in onze stad" (...). "Eisch van Uw stadsbestuur dat zij haar (sic!) aandacht in den ruimsten zin laat gaan over de mogelijkheden die onze stad met haar industrie en welvaart in de harteklop van het Nederlandse volk kunnen voeren..." (...) Daar, tusschen een herboren 20 M breede Steenstraat en dito N. Beestenmarkt is de plaats voor ons gemeentehuis." Van Raan had het niet fraaier kunnen formuleren.

Het pand als monument

In 1999 werd Steenstraat 6 aangewezen als gemeentelijk monument. Voor een indruk spelen we selectief leentjebuurt uit de omschrijving in het besluit van B&W. Het betreft hier een winkelwoonhuis, hoekpand met bakstenen lijstgevel uit 1898, bestaande uit drie bouwlagen en een zolder onder een zinken roevendak met omgaande dakschilden. Het pand heeft een afgeschuinde hoek. [Hier is de ingang van de winkel.] De architectuur bevat elementen uit de Hollandse Renaissance en de chaletstijl. De winkelpui is van later datum en gaat door op de gevel aan de Tweede Binnenvest-

gracht. De winkelpui heeft een zwart granieten borst-
wering, met zwart-witte penanten. Het witte deel is
gecaneleerd. Boven alle vensters is een hanekam ge-
metseld. Verder komen veel kunststenen banden voor.
De gevels hebben een geprofileerde gootlijst op hou-
ten consoles. Op de zolderverdieping is een rond ven-
ster geplaatst onder een dakopbouw in chaletstijl; in
de dakschilden zijn drie dakkapellen aangebracht.

Wat de redengevende omschrijving niet vermeldde,
is dat de architect van het pand niemand minder was
dan Leo van der Laan, stamvader van de katholieke
architectenfamilie, bouwmeester van Leidse winkels,
woonhuizen en kerken. In het Nederlands Architec-
tuur Instituut (NAi) in Rotterdam bevinden zich de
door hem ondertekende zes groot-formaatplannen
voor een herenhuis met bovenwoning en een winkel

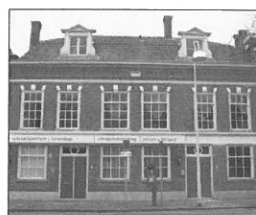
met bovenwoningen op de hoek van Steenstraat en
Binnenvestgracht: het fundatieplan en plannen voor
de begane grond en 1^e en 2^e verdieping en de bintla-
gen van de verdiepingen. Op de begane grond behalve
winkel en kantoor nog ten minste vier kamers, op de
verdiepingen nog ten minste twaalf kamers. Ook zijn
er fraaie profieltekeningen van het aanzicht aan beide
zijden.

In handen van de huidige eigenaars van het pand
bevindt zich een van de zolder afkomstig vurenhou-
ten plankje met het jaartal 1898 en twee namen:
Vlasveld en Schraal. Timmerlieden brachten vroeger
zo'n plankje op een min of meer verborgen plek in een
nieuwbouwpand aan, met hun naam en datum, met
als motief dat het bouwen van een huis toch eigenlijk
vooral hun werk en verdienste was.

Voormalige stalhouderij C. Dieben aan de Tweede Binnenvestgracht.

ADVERTENTIE

uitvaartverzorging

Janson & Bolland

Uitvaartcentrum Levendaal

Levendaal 103 • 2311 JG Leiden t 071 512 2112 f 071 513 3113 e info@uitvaartcentrumlevendaal.nl i www.uitvaartcentrumlevendaal.nl

Voorgeschiedenis, eigendom, bewoners en beheerders

Zoals bij vrijwel alle negentiende- en twintigste-eeuw-
se gebouwen in de Leidse binnenstad het geval is,
kwam het pand van Van der Laan in de plaats van een
voorganger. Op grond van kadastrale gegevens, aan-
gevuld met wat data uit onder meer het bevolkingsre-
gister, kan het volgende verbrokkelde beeld worden
gereconstrueerd. In 1874 verkoopt Antonius Goemans
aan Gerardus Johannes Rietbergen, winkelier, "een
huis en erf in twee gedeelten gesplitst en bewoond,
staande en gelegen te Leiden aan de oostzijde van de
Steenstraat tegenover de zomersociëteit Amicitia aan
de hoek van en strekkende langs de Binnenvestgracht
wijk 5 nummers 33 en 33a straatnummers 4 en 6 ..."

Rietbergen leent hypotheccair 12.000 gulden van
Isaac Capadose, advocaat in Den Haag. In 1882 ver-
koopt hij het onroerend goed aan Hendrik Boom,
koopman en winkelier te Watergraafsmeer voor de
som van 13.000 gulden, compleet met de hypotheek
van Capadose, die nu woont in Albury-Guildford, En-
geland. (Isaac Capadose was zoon van de tot het pro-
testantisme bekeerde Portugees-Israëlitische arts en

bestrijder van de koepokinenting Abraham Capadose;
Isaac Capadose promoveerde in Leiden in de rechten
en trad in dienst bij het ministerie van Koloniën. Hij
sloot zich aan bij de apostolische gemeenten in Neder-
land, later Engeland, waar hij in Albury als co-adjutor
der Apostelen woonde tot zijn overlijden in 1920.)
Wanneer Boom niet voldoet aan zijn hypothecaire
verplichtingen, wordt het goed bij openbare verkoop
in het "Heerenlogement aan den Burg" [waar tegen-
woordig de centrale openbare bibliotheek zetelt] ver-
kocht aan Johannes Schoondergang, gisthandelaar,
die handelt in opdracht van Hijman Bremer, onderwij-
zer te Leiden.

In 1886 kreeg F.C. van den Bergh een vergunning
krachtens de hinderwet tot inrichting van een sme-
derij in het pand. In 1890 kreeg de winkelier Frie-
drich Christian Albrecht Ge(h)ricke toestemming voor
plaatsing van uitsteekschermen en zonnenschermen.
In 1898 verkoopt Hijman het pand voor 13.500 gul-
den aan Cornelis Dieben, stalhouder. Deze Cornelis,
die al buurman was op de Binnenvestgracht, heeft
naar alle waarschijnlijkheid de opdracht aan Van der
Laan voor het ontwerp van een nieuw woon-winkel-
complex gegeven, waarbij hij zelf het deel aan de Bin-
nenvestgracht in beheer hield. Op 1 juni 1899 betrok
G.A. van der Werf, een katholieke winkelier in siga-
ren, de kersverse hoekwinkel, opgevolgd door C.L.
Bergmann in 1905 en Henricus Franciscus Adolphus
Maria [Henri] Walenkamp in 1907. Deze Walenkamp
stond eerst te boek als reiziger in naaimachines, later
gewoon als winkelier. Hij vertrok met zijn kinderrijk
gezin op 3 oktober 1921. In 1910 was Cornelis Dieben
overleden. Zijn weduwe, dochter van een koekbak-
ker uit de Haarlemmerstraat Maria Catharina Biesiot
(ook gespeld Biesjot), erfde met drie minder- en twee
meerderjarige zoons niet alleen weilandpercelen in
de Pesthuispolder en de aaneenliggende percelen van
Binnenvestgracht en Steenstraat, maar ook een dozijn
koetshuizen met paardestallen in de Sint Aagtenstraat
(hier ook nog koestallen), op de Garenmarkt en aan
het Levendaal.

Prompt verkoopt zij binnen enkele maanden
Steenstraat 6 en 6A aan de eerdergenoemde huurder
Henri (H.E.A.M.) Walenkamp, koopman te Leiden, die
tot 1921 in zijn pas verworven bezit blijft wonen. Ver-
moedelijk werd het winkelpand toen aan de eisen van
CJamin aangepast, waarna het echtpaar Philippus de
Vries en Wilhelmina Catharina Molthoff als filiaalchef
in het pand ging wonen. Van 1930 tot 1936 was mw
Toos van Loon filiaalchef, daarna voerde het echtpaar
G. Bus en M.M.H. Bus-van Kasteren de scepter. De
weduwe Bus blijft met haar kinderen A.M., H.J.M. en

C. JAMIN ROTTERDAM.

Zuid-Hollandsche Stoomfabriek.

DAGELIJKS VERSCH:

BOTERLETTERS EN SPOORBANKET,

gegarandeerd met enkel zuivere Natuurboter gebakken à 50 cts. per Pond.

Gedurende de St. Nicolaasweek 1908 werden in de fabriek
120.000 Pond Boterletters gebakken.
Speculaas 25 en 35 cts. Borstplaat 32½ cts.
Fondant-Guldens 35 cts. per Pond.
Groote- middel- en kleine SUIKERBEESTEN 32½ cts. per Pond.

In de alom bekende 65 FILIALEN is de grootste sortering voorhanden van:

**Chocoladeletters, Harten, Figuren en
diverse St. Nicolaasartikelen.**

Alle artikelen zijn van gegarandeerd prima kwaliteit grondstoffen vervaardigd.

J.M. Bus tot ten minste 1955/63 in de bovenwoning. In 1953 overlijdt de oude heer H.F.A.M. Walenkamp. Tegen inbreng in de nalatenschap van een bedrag van 16.000 gulden wordt het huis en erf Steenstraat 6 en 6A toebedeeld aan Geertruida Helena Maria Walenkamp, echtgenote van Martinus Petrus Franciscus Meijer. (Het gaat hier om de ouders van o.m. de huisarts-historicus Har Meijer, de oud-historicus Fik Meijer en de patholoog-anatoom prof. Chris Meijer; twee van de drie herinneren zich nog het ophalen van de huurpenningen.) Mw Meijer verkoopt het pand in 1972 aan de heer Jan Kooyman voor 130.000 gulden. Daarna is het pand nog drie keer in handen van nieuwe

eigenaar-beleggers gekomen. In 1972 wordt de winkel geheel gescheiden van de bovenwoning(en), die tot studenthuis worden ingericht. De firma CJamin verlaat rond die tijd het pand. Daarna komt er een aantal jaren onder meer een homeopathische drogist/terij/reformhuis Sassafras, waarna begin jaren tachtig uitzendbureau Dactylo zich op de begane grond vestigt. In 1996 volgt nog een gedeeltelijke verbouwing tot kantoor en drie appartementen. De huisnummering wordt nu 6A voor begane grond en B-D voor de appartementen, een situatie die in de splitsingsakte van 2004 wordt vastgelegd. Het oude nummer 6 is nu vervallen.

CJamin en het eerste winkelpand van Van der Laan

Leo van der Laan kon nog niet weten dat in zijn pand aan de Steenstraat ruim twintig jaar later een filiaal van CJamin zou komen. Maar twee jaar eerder, in 1896, had hij voor de koekjesfabrikant uit Rotterdam al een kloek winkelwoonhuis ontworpen in de Haarlemmerstraat, op de hoek van de Vrouwensteeg (huidig nummer 85), niet alleen Van der Laans eerste winkel, maar waarschijnlijk ook het eerste Leidse filiaal van Jamin. Een mini-dossier in het NAI bevat onder drie stukken zonder tekeningen een handgeschreven Attest van goedkeuring: "De ondergetekende verklaard (sic!) aan de Weledele Heer C. Jamin dat Ued. gerustelijk kan overgaan tot de betaling van het (sic!) eerste termijn der aanneming van de bouw van het winkelhuis met bovenwoning staande op de hoek Haarlemmerstraat en Vrouwensteeg in Leiden groot tweeduizend acht-

De vroegere Jaminwinkel aan de Haarlemmerstraat/hoek Vrouwensteeg.

ADVERTENTIE

Dirk van Eck-Stichting Sociale en economische geschiedenis Leiden en omstreken

De Dirk van Eck-Stichting brengt de sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken onder de aandacht van een breed publiek. We organiseren filmavonden en lezingen, we zetten ons in voor het behoud archieven en we geven boeken en dvd's uit. Donateurs van de stichting ontvangen het Jaarboek der sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken gratis.

Voor meer informatie over ons en onze komende activiteiten kunt u contact opnemen met:

Dirk van Eck-Stichting
Postbus 849
2300 AV Leiden
email: info@dirkvaneck.nl

www.dirkvaneck.nl

honderd dertien gulden zegge 2813 waarvan de betaling kan geschieden op 23. Juni 1896." Ondertekend door L vd Laan, architect. Uit een ongedateerd briefje blijken vier Leidse aannemers (2 x Hartevelt, een Van der Drift en een Hooegeveen, zich garant te stellen voor "maken en leveren volgens bestek en tekening het afbreken en wederopbouwen van het Perceel Haarlemmerstraat hoek Vrouwesteeg voor rekening van den

heer G. [=C.] Jamin voor de som van elf duizend twee honderd drie en vijftig gulden".

(In de volgende aflevering van Stielz het vervolg van de historie van de Jaminwinkel in het pand Steenstraat 6)

Gerard J. Telkamp

STIEL IN ACTIE

DE TIJDEN mogen veranderen, wat blijft is de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (STIEL), die acties onderneemt. Acties in velerlei vorm om waardevol industrieel erfgoed te beschermen. De stand van zaken per heden.

Zorg over Meelfabriek

In de vorige actiekolommen werd een komend tripartite overleg, van SLS, de gemeente Leiden en STIEL, gemeld om gezamenlijk te overleggen over de Meelfabriek. Dit overleg heeft nog niet plaats gehad. Wel heeft inmiddels bilateraal overleg van Stiel met de

gemeente, de wethouders Witteman en Jonas, plaatsgevonden. Tijdens dit overleg werd door de gemeente aangedrongen op het intrekken van het beroep van STIEL bij de Raad van State terzake van het Bestemmingsplan Binnenstad I. (Zoals eerder gemeld, richt het beroep van STIEL bij de Raad van State zich in hoofdzaak tegen het oprichten van een appartementengebouw langs de Oosterkerkstraat terplaats van het vroegere directiekantoor. Dit appartementengebouw brengt aanzienlijke schade toe aan het zicht op het monument De Meelfabriek en beïnvloedt de bouw-massa ervan in ontoelaatbare mate. Voor de bouw van het appartementengebouw moet het vroegere directiekantoor worden gesloopt, hetwelk het monument onherstelbaar verminkt). Vriendelijk doch beslist is door STIEL hierop in negatieve zin gereageerd, gelet op de huidige stand van zaken.

Immers, inmiddels heeft de voorzitter van de afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State in een verzoek om een voorlopige voorziening in het kader van de beroepen tegen de goedkeuring van gedeputeerde staten van het bestemmingsplan Binnenstad I uitspraak gedaan.

Tijdens de behandeling van het verzoek is vanwege de projectontwikkelaar van de Meelfabriek verklaard, dat slechts ten aanzien van één plandeel met de bestemming "Gemengde doeleinden 1 (GD1)" een concreet bouwplan, te weten woningbouw, bestaat. Met betrekking tot de overige plandelen is nadrukkelijk verklaard, dat op korte termijn geen bouwplannen

zullen worden gedaan, aangezien de invulling van deze plandelen nader moet worden bepaald.

De voorzitter heeft vervolgens het goedkeuringsbesluit van gedeputeerde staten van het bestemmingsplan Binnenstad I bij wijze van voorlopige voorziening gedeeltelijk geschorst.

Voorts is door de voorzitter in de bodemprocedure van het goedkeuringsbesluit de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak (STAB) benoemd als deskundige. Aan deze deskundige heeft de voorzitter verzocht de feitelijke situatie en de gevolgen van het plan, voor zover nodig voor de behandeling van de beroepen, te beschrijven. Terzake heeft inmiddels een informatief gesprek STAB - STIEL plaatsgevonden. Het advies van STAB wordt nog in december 2006 verwacht.

Uit dit alles blijkt dat omtrent het herbestemmingsplan nog grote onzekerheid bestaat. Dit is een buitengewoon zorgelijke situatie, reden voor STIEL zijn beroep onverkort te handhaven.

mr ir L. Barendregt

Van Wijk-complex

Met van het Van Wijk-complex blijft het rommelen. Eerder meldden wij dat de vroegere watertoren van het complex, bepalend voor het stadsbeeld in de Hogewoerd ter hoogte van de Bolwerksteeg, en de aanpalende gevel toch geen rijksmonument zouden zijn, zoals lang werd gedacht. Nu is evenwel gebleken dat zulks wél het geval is. De Leidse monumentencommissie heeft namelijk in haar vergadering van 25 augustus al positief over het gehele Van Wijk-complex geadviseerd. Nader overleg met de afdeling erbgunningen en Subsidies van de gemeente Leiden, met de Rijksdienst Monumentenzorg (thans RACM), leert dat het kadastrale perceel niet bepalend is maar de redengevende omschrijving. Dit houdt in dat het pand Hogewoerd 151 een Rijksmonument is. Datzelfde geldt volgens de Monumentenlijst Leiden ook voor Hogewoerd 153. STIEL heeft een en ander ter kennis van het college van B. en W. van Leiden gebracht.

ADVERTENTIE

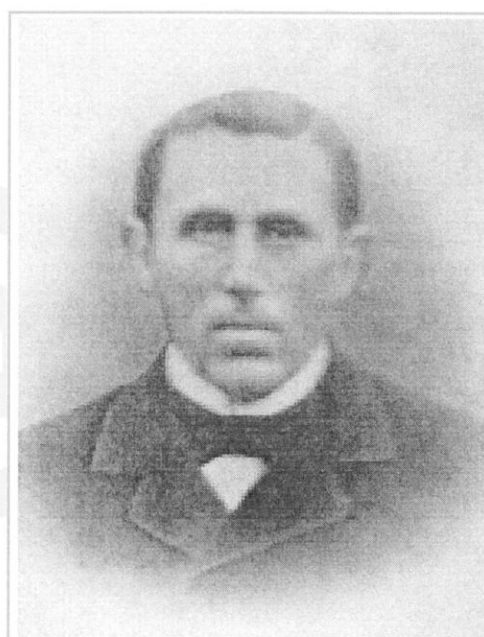
Bouwbedrijf Paardekooper

Sedert 1881

In 1881 heeft Arie Paardekooper de fundamenten gelegd voor ons bouwbedrijf. Verweven met deze lange historie is de liefde voor het vak, vakmanschap, vertrouwen en natuurlijk altijd weer bouwen. Bouwbedrijf Paardekooper restaureert, renoveert en onderhoudt gebouwen.

- Lid van het NVOB
- Lid Bouwgarant
- Erkend Hoofdaannemer
- Erkend Leerbedrijf

Miening 41, 2381 GP Zoeterwoude
071-5801254
info@bouwbedrijf-paardekooper.nl

Arie Paardekooper 1857-1915

LEIDSE WATERTOREN: KANS OP NIEUW LEVEN

De Leidse watertoren, waarvan de toekomst jarenlang onzeker was, lijkt een kans te krijgen op een nieuw leven. De gemeente Leiden, eigenaresse van de toren, ontplooit activiteiten in de richting van een nieuwe bestemming van het gevaarte aan de Hoge Rijndijk. Een aantal architecten heeft al plannen bij de gemeente ingediend, een van hen is de architect Ben Schildwacht uit Zoeterwoude, die zich sterk maakt voor één groot en luxueus appartement met werkruimte in de toren.

Schildwacht, bekend architect, zeker in Leiden en omgeving, heeft zich voor dit ontwerp laten inspireren door het gegeven dat zich aan de bovenkant van de toren, waar het watervat zetelt, een borstwering van twee meter bevindt. Hij kwam op het idee die te verhogen met twee verdiepingen waardoor hier een royale woonruimte ontstaat. De toren wordt zo ruim vijf meter hoger. Overigens zal slechts een deel van die verhoging van buitenaf te zien zijn. In de topverdiepingen zal veel glas en wellicht koper worden verwerkt. 'De toren krijgt een hoed van metaal en glas, aldus de architect. Volgens hem zijn er goede middelen om zon en warmte te weren.

In zijn ontwerp houdt de architect de trap binnen

het framework van het gebouw. Bovendien komt er nabij de trap een lift. Een tweede trap is nodig als vluchtweg volgens de voorschriften van de brandweer. Dat wordt een spiltrap, die om de leidingbuis naar het watervat cirkelt. Vanaf het watervat gaat een apart trapje naar de bovenste verdiepingen. Over de prijs van dit ruime en goed toegeruste appartement kan de architect niets zeggen, maar goedkoop wordt het natuurlijk niet.

Of het ontwerp van Schildwacht in de prijzen valt, is nog helemaal de vraag. Er zijn, zoals gezegd, meer kapers op de kust. Bovendien wil de gemeente de watertoren bij deze gelegenheid meteen van de hand doen. Op dit moment is niet bekend welke prijs daarvoor

wordt gevraagd. Verder heeft de toren de status van rijksmonument en ook dat kan nog problemen opleveren. Kortom, alles is niog lang niet in kunnen en kruiken, maar voorlopig is het al winst dat er gepraat wordt over een nieuwe bestemming van de watertoren, die al meer dan tien jaar buiten gebruik is.

Wibo Burgers

Zo is het aanzicht van de watertoren met de opbouw volgens het ontwerp-Schildwacht.

OPMERKELIJK ERFGOED (7) OP WEG NAAR EEN HOOGOVS-MUSEUM

*Officieel heet het het 'open depot', maar de medewerkers van Corus weten wel beter; het gaat om 'het museum'. Vooral in de afgelopen tien jaar heeft de Stichting Industrieel Erfgoed Hoogovens (SIEHO) een ruime verzameling van voorwerpen, die de geschiedenis van het ijzer- en staalbedrijf illustreren, bijeengebracht. Officieel mag het dan geen museum heten – de directie geeft een wat andere invulling aan dit begrip dan de stichting – maar met de bijeengebrachte collectie lijkt een echt (bedrijfs)museum binnen bereik. Een nadere kennismaking met de stichting en haar collectie in onze rubriek **Opmerkelijk Erfgoed**.*

Hoogovens, het bedrijf dat ruwijzer en vooral ook staal produceert, is gesticht in 1918. Zes jaar later ging de eerste hoogoven van Koninklijke Nederlandse Hoogovens en Staalfabrieken n.v. in bedrijf. De grote man achter Hoogovens is H.J.E. Wenckebach (1861-1924), die overigens kort na de ingebruikneming van Hoogovens 1 in 1924 overleed. Zijn echtgenote verrichtte de officiële ingebruikstelling, Wencke-

Zicht op Hoogovens IJmuiden.

bach zelf was toen al ernstig ziek. Hoogovens ontwikkelde zich in de vooroorlogse jaren voorspoedig, kort na de eerste hoogovens werd hoogoven 2 in gebruik genomen, in 1930 volgde hoogoven 3. Vanaf het begin van de jaren dertig werd ook cement gemaakt als bijproduct. In 1936 kwam er een buizengieterij bij uitgaande van de filosofie dat op een eindproduct een flinke winst kan worden gemaakt. De buizengieterij werd in 1970 gesloten door de opkomst van kunststof. De Martinstaalfabriek werd in 1939 opgestart.

In de Tweede Wereldoorlog, in 1943, kwam de Walserij West gereed. Die werd op bevel van de Duitse bezetter naar Duitsland overgebracht. Kort na het eind van de oorlog werd de fabriek teruggehaald. In 1947 ging deze walserij, waar vooral scheepsplaat tot stand kwam, van start. In de jaren die volgden verdwenen de hoogovens 1 tot en met 5. Momenteel zijn hoogovens 6 en 7 in werking (7 is overigens enige tijd stilgelegd in verband met reparaties).

Corus ontstond door een fusie in 1999 van Koninklijke Hoogovens en British Steel. De Corus Groep had in 2005 productievevestigingen in 17 landen. Internatio-

Buitenobjecten: in dit geval slakpannen.

naal werken er ruim 48.000 mensen (bij Hoogovens in IJmuiden 9500). Het concern had in 2005 een omzet van ruim 13 miljard euro.

Het grootste bedrijf van Corus in ons land is het geïntegreerde staalbedrijf. Het terrein van Corus IJmuiden is het grootste aaneengesloten bedrijfsterrein in ons land en ligt in de gemeenten Heemskerk, Beverwijk en Velden. Het bedrijf produceert vooral hoogwaardig en bekleed staal in de vorm van rollen. Het staal wordt vooral gebruikt in de automobiellindustrie, in de bouw en in de verpakkingindustrie.

Verleden

De Stichting Industrieel erfgoed Hoogovens (SIEHO) wordt gevormd door een aantal enthousiaste en toegewijde vrijwilligers met historische interesse, die het verleden van Hoogovens levend willen houden. De stichting wil objecten, die een beeld geven van de ontwikkeling van het ijzer- en staalbedrijf, bijeen brengen. Voorzitter Wim de Wit: 'De collectie is vooral bijeengebracht in de laatste vijf tot tien jaar. Maar delen van de collectie dateren al van de jaren zestig van de vorige eeuw.' De Wit ziet de verzameling wel uitgroeien tot een heus bedrijfsmuseum. Hij geeft de voorkeur aan het gebouw waarin de collectie zich thans goeddeels bevindt: een voormalig badlokaal en kantoor van de vroegere technische dienst. De directie van Corus IJmuiden heeft een wat andere invulling voor ogen: een andere locatie, wel in IJmuiden uiteraard, een andere opzet met een inbreng van de stichting. Daarover moet uiteraard wel gepraat worden, maar De Wit is er evenals zijn medebestuurders van overtuigd dat het museum er zal komen.

Museum in de maak....

In het gebouw zijn ook de Stichting Industrieel Erfgoed Hoogovens en de centrale ondernemingsraad van het concern gehuisvest. De naam van deze locatie: de Arosa-Sunzaal, naar een schip dat eens huisvesting bood aan werknemers van Hoogovens, die van verre kwamen.

De verzameling voorwerpen, tot nu toe bijeengebracht, is zeer gevarieerd. De grote objecten, zoals slakpannen, zijn buiten opgesteld. Een bordje verwijst naar het gebouw met de tekst 'Hier komt het Hoogovens Museum'. Dat weten we dan alvast. Binnen een kerncollectie, zaken die direct met Hoogovens te maken hebben, en daarnaast een randcollectie, spulletjes die niet direct Hoogovens raken, maar wel van belang zijn voor een vakgebied. Een collectie die zeker mogelijkheden biedt tot een groei naar een bedrijfsmuseum. Voor het zover is zal er nog wel wat moeten gebeuren, waarbij een professionele hand op het gebied van presentatie niet gemist kan worden.

De locatie op zichzelf biedt interessante mogelijkheden. Zo bevindt zich in de directe nabijheid het eigen station Velsersbosch. Want het bedrijf heeft zijn eigen spoorwag (aangesloten op het net van de Nederlandse Spoorwegen) en een eigen club van liefhebbers van stoomlocomotieven. Zo is het mogelijk met een trein een rondrit te maken over het Hoogovens-terrein. (Zie hiervoor <http://www.csy.nl/indexframe.htm>). Wellicht zal in de nabije toekomst een bezoek aan het museum kunnen worden gecombineerd met een excursie over het Hoogovens-terrein: een aantrekkelijke combinatie.

Wibo Burgers

ADVERTENTIE

architectenbureau - ingenieursbureau

vanswietenarchitects

Ir. P.M.J. van Swieten | Sint Jacobsgracht 4 | 2311 PW Leiden | tel 071-5141051 | fax 071-5148573
e-mail: info@vanswietenarchitects.nl | internet: www.vanswietenarchitects.nl

“ERUDIETE OVERPEINZINGEN” BIJ AFSCHEID VAN ARCHIVARIS

RUDI VAN MAANEN

Op woensdag 15 november nam Rudi van Maanen afscheid van het Regionaal Archief Leiden. 35 jaar geleden kwam hij als adjunct-chartermeester in dienst en hij verlaat het Archief nu als archivaris tevens adjunct-directeur. Dat is een goed moment om ook hier nog eens te zeggen dat Stiel bij de oprichting in 1987 veel goede raad en steun van de mensen van het Archief kreeg en van Rudi van Maanen in het bijzonder.

Bij zijn afscheid schreven medewerkers, promovendi en academische vrienden een Liber Amicorum voor prof. dr. R.C.J. van Maanen of te wel Rudi. “Erudiete overpeinzingen” heet het kolossale boek dat uit 45 historische schetsen bestaat.

Een van de oprichters van Stiel, Heiko Tjalsma schreef ook voor de scheidende archivaris. *Oegstgeest en Leiden in 1748* heet zijn bijdrage waarin hij verkent hoe de tamelijk volledige belastingregisters uit

1748 bijvoorbeeld gebruikt kunnen worden om te onderzoeken hoe veel gezinshoofden in Leiden nog werkten in de nijverheid, na het vertrek van veel werk uit de textielindustrie naar de lage lonen regio's van Brabant en hoe in 1748 de Leidse werkgelegenheid zich verhiel tot die in de nabijgelegen plattelands gemeente Oegstgeest. Ook het merendeel van de overige 45 bijdragen ligt op het gebied van de sociale historie van Leiden en de regio. Zo gaat het in de bijdrage van Antoinette Frijns over een *Leugenaarster en soldatenhoer*. Ze vertelt over problemen met jeugd in de Leidse weeshuizen en hoe onder invloed van de Verlichting het straffen van weeskinderen door geseling geleidelijk werd afgeschaft. Over de geschiedenis van de conservenindustrie schreef Ton Nieuwenhuizen Segaar een bijdrage, deels uit eigen ervaring. Dit is het enige stuk dat rechtstreeks gaat over geschiedenis van de Leidse industrie.

Toch kan iemand die zich speciaal voor die geschiedenis interesseert zijn hart ophalen aan dit boek. Dat komt omdat de samenstellers, los van de tekst, tientallen nooit eerder gepubliceerde groepsfoto's opnamen. Zo kunnen we gefascineerd kijken naar foto's van uitzonderlijke kwaliteit en op groot formaat van bijvoorbeeld de baas en vier arbeiders in 1900 voor de Zeepziederij ‘De Gekroonde Haan’ van Dros en Gebr. Tieleman aan de Middelstegracht, naar het bijna voltallig personeel, druk aan het werk in de conservenfabriek ‘De Ster’ omstreeks 1925 (niet 1875 zoals het bijschrift vermeld), naar 11 werklieden voor de poort van de Leidsche Zoutkeet in 1924 en naar een ploeg van veertig stokers achter een borstwering van kolen die in 1900 poseerden voor een onbekende fotograaf op het terrein van de Stedelijke Lichtfabrieken.

Tot slot merkt de schrijver van dit stukje met voldoening op dat de grote foto van uitdeling van haring en wittebrood in 1927 bij de Waag, op pagina 115, nog een flink stuk van het toen nog niet afgebroken Van Nelle pakhuis laat zien.

Henk Budel

“Erudiete overpeinzingen”, Regionaal Archief Leiden, 2006. € 29,50 verkrijgbaar bij het Archief en bij de boekhandel.

Afbeelding uit *Erudiete overpeinzingen*, 2006. Werklieden voor de poort van de Leidsche Zoutkeet aan de Oude Singel nummer 248. Op de poort staat: Leidsche Zoutkeet, vooreen Weyland & de Fremery anno 1771. W.J. Kret, glasnegatief, 1924. RAL.

TOEREN IN TORUN

LEIDSE HISTORICI IN POOLSE ZUSTERSTAD

Sinds 1988 heeft de gemeente Leiden een officiële stedenband met de Poolse stad Toruń. De contacten met deze middelgrote stad in Pools Pommeren dateren al van vijftig jaar geleden, toen de *Stichting Regio Leiden helpt Polen* verzameling en vervoer van particuliere hulpgoederen voor Toruń en omgeving op touw zette. Inmiddels zijn de verhoudingen veel evenwichtiger geworden. Polen is lid van de NAVO en van de Europese Unie en de streek in West-Polen rond Poznań en Toruń is een van de welvarendste in het land. Sinds 1999 organiseert de Stichting Stedenband Leiden-Toruń voor belangstellende Leidenaars jaarlijks een busreis naar Toruń, met als doel de bevordering van uitwisseling van kennis en ervaring tussen vakgenoten en verenigingen. De reizigers worden ondergebracht bij particulieren, in hotels en in het Burgerhof, het historische pand van de zustervereniging. Dit pand aan de Podmurnastraat (straat onder de muur) staat onder Nederlanders ook bekend als het Poortgebouw. Het is in de jaren negentig van de vorige eeuw grondig gerestaureerd, mede dank zij enkele tonnen guldens en marken vanuit Leiden en Göttingen, een andere zusterstad. In de herfstvakantie van dit jaar vertrokken dinsdagavond 24 oktober twee bussen vanuit Leiden oostwaarts. Onder de zestig deelnemers voor het eerst ook een delegatie mee van Leidse historische verenigingen: de Dirk van Eck Stichting, de Vereniging Oud-Leiden en de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden.

Het programma ging van start met een gesprek over lokale historische verenigingen, historisch besef en de dilemma's van monumentenzorg. Onze gesprekspartners bleken als hoogleraar of wetenschappelijk medewerker verbonden aan het instituut voor geschiedenis van de universiteit, maar hier vooral aanwezig als voorzitter van de vereniging van vrienden van het stedelijk museum (zo ongeveer te vergelijken met de Vereniging Oud-Leiden bij ons), respectievelijk redacteur van het jaarboek van de geschiedenis van Toruń. Men heeft ongeveer 500 leden en zo'n 15 bestuursleden en andere actieve vrijwilligers. Naast het jaarboek zijn belangrijke publicatieactiviteiten een lopende bibliografie van stad en streek en een biografisch woordenboek, waarvan al vier delen zijn verschenen.

De stadsbibliotheek. Links oud-gemeentesecretaris Bob Lodder. Foto: Adinda Slingerland-Telkamp.

Stadsbibliotheek

De volgende dag werd eerst een bezoek gebracht aan de *Książnica Miejska*, ofwel de Stadsbibliotheek. Deze Mikołaj Kopernik Bibliotheek (opgericht in 1923) vormt een in Nederland vrijwel onbekende combinatie, namelijk van de centrale vestiging van het stelsel van openbare bibliotheken in Toruń, de collectie vanaf 1594 van de bibliotheek van het stedelijk gymnasium, de verzameling van het Toruńse instituut voor wetenschappen (sinds 1875) en de provinciale bibliotheek. Het huidige hoofdgebouw dateert van 1973, het vijfde honderdste geboortjaar van de beroemdste inwoner van de stad, Nicolaus Copernicus. Deze historie van deelverzamelingen en fusies verklaart de rijkdom aan papieren erfgoed van boeken, periodieken en kaarten, inclusief meer dan 600 handschriften en zo'n 27.000 oude drukken, waaronder zeker 70 unieke incunabelen.

Ook werd een bezoek gebracht aan het Stadsarchief (*Archiwum Miejski w Toruniu*). Ook hier kregen we een keur aan documenten uit de eigen collectie te zien, met bijbehorend college middeleeuwse geschiedenis. Benadrukt werd dat de Duitse Orde de stad

Toruń stichtte in 1232-34, zij het op verzoek van de Poolse koning om de heidense Pruisen te bevechten.

Enkele hoogtepunten in de stoet ons getoonde objecten en documenten, veelal met de oorspronkelijke aangehangen zegels: een brief met een uitgebreide klacht vanuit het Vlaamse Brugge over de mindere kwaliteit van het geleverde bont. In plaats van het gewenste beverbont was de pels van eekhoortjes gezonden. Een specimen was als bijlage bij dit veertiende-eeuwse document bevestigd, zodat we hier van het oudste gearchiveerde bont in Europa kunnen spreken. Toruń was in die tijd een draaischijf in de langeafstandshandel tussen Rusland en West-Europa. Per transport werden vele duizenden pelzen in de bont- en leerhandel vervoerd.

Daarna een rondleiding door een stukje van de oude binnenstad met een aantal hoogtepunten: bijvoorbeeld de barokke Mariakerk met het grafmonument van een Zweedse protestantse prinses uit het geslacht Wasa; de ruïne van de kruisridderburch van de Duitse Orde, met als enig resterend gaaf gebouw een kolossale middeleeuwse latrine; de fraaie koopmanshuizen, nu veelal winkels aan de Oude Markt en in de Ulica Szeroka (ofwel Breestraat): wie de barokke of *Jugendstil* (hier *Wiener Sezession* genoemd)-gevels zou weghalen, zou telkens stuiten op de oude laat-gotische rode-baksteengevels.

De echte stadsheilige: Nicolaus Copernicus

Hoewel het stadswapen van Toruń een engel met burcht afbeeldt en de beide Heiligen Johannes (de Doper en der Evangelist) schutspatroon van de stad zijn, zou je Copernicus de werkelijke stadspatroon kunnen noemen. Alles van waarde lijkt naar hem genoemd, niet alleen de universiteit (UMK), maar ook de grootste en

beroemdste koekjesfabriek van de stad, die de vermaarde peperkoeken (*pierniki*) in allerlei vormen en smaken fabriceert. Sinds een paar jaar is er trouwens een aardig *pierniki*-museumpje, waar de bezoekers, jong en oud, zelf het speciale taai-taai-meel kunnen mengen en kneden en de eigen koekjes mogen afbakken.

Copernicus (1473-1543) was geboren als zoon van een koperhandelaar in Toruń, wellicht aan de Oude Markt en niet in de nu zo geheten Kopernikus-sstraat, waar in twee laat-gotische koopmanswoningen het naar hem genoemde museum is gevestigd. Dat biedt weinig echte historische objecten, maar wel een prachtige kamerbrede houten maquette van de middeleeuwse stad. Helaas geldt voor Copernicus en Toruń wat voor Leiden

Standbeeld van Copernicus met het raadhuis op de achtergrond.

en Rembrandt ook van toepassing is: een beroemde zoon die al vroeg vertrok. Al in zijn studententijd verliet Niklas de stad en ging hij in Kraków studeren, later in Italië. Zijn studies omvatten rechten, geneeskunde, wiskunde en sterrenkunde. Uiteindelijk woonde hij van 1512 tot zijn dood als kanunnik in Frauenburg (heden-daags Frombork). Hij deed ons wereldbeeld kantelen met zijn werk *De revolutionibus orbium coelestium* (Over de omwentelingen van de hemellichamen). Lange tijd durfde hij het echter niet uit te geven. Pas op zijn sterfbed ontving hij de eerste gedrukte exemplaren, waarin de Neurenbergse uitgever in het gewijzigd voorwoord uit angst voor de geestelijkheid de theorieën van Copernicus als stellingen had aangeduid. Inderdaad zou het werk in 1616, toen ook Galilei het moest ontgelden, op de Index, de Lijst van [door de rooms-katholieke kerk] Verboden Boeken worden geplaatst. Een derde druk, de eerste met uitgebreide verklaringen, verscheen in Amsterdam in 1617.

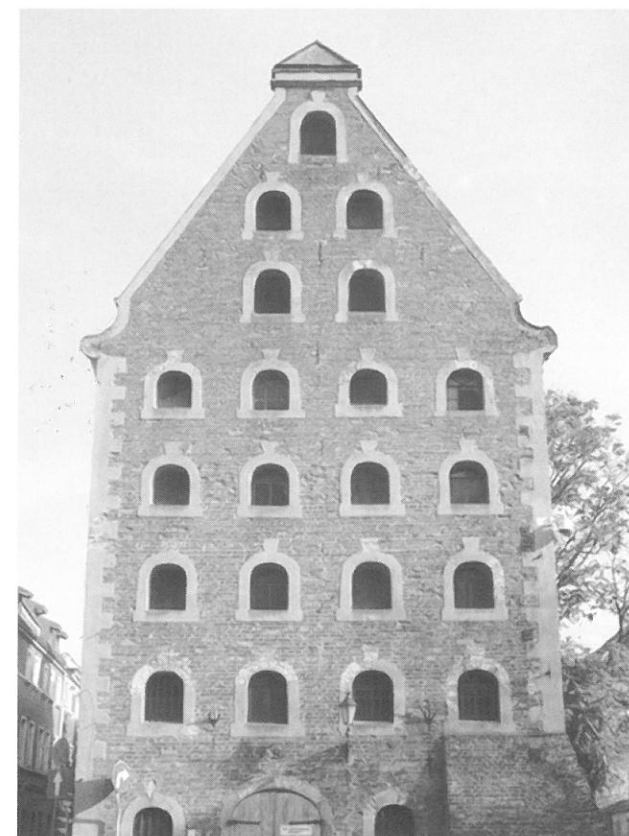
Vesting Toruń

Verder werden de fortificaties te bezichtigd. We hebben het dan over zo ongeveer de vijfde ring rond de stad. Na de middeleeuwse stadsmuur, vele malen verwoest en vernieuwd, waar nog een deel aan de rivierzijde en een paar torens van zijn overgebleven, kwamen er in de 17^e, 18^e en 19^e eeuw diverse nieuwe gordels van vestingwerken.

De tocht voerde langs diverse forten, die soms voor een deel voor woondoeleinden, soms voor winkeltjes of andere bedrijfsdoeleinden worden gebruikt. Niet allemaal even fraai, maar er is en wordt zodoende vooralsnog niets afgebroken. In een speciale wijk tussen de 19^e-eeuwse stad en de forten staan nog vele karakteristieke kazernes. Ook hier is sprake van herbestemming; zo zagen we reclames van verkooppunten van voor Hollandse (gebruikte) meubelen (stijl Oisterwijk) en Tweedehands Hollandse fietsen. In deze vroegere groene zones staan nogal wat vakwerkhuisen. Die waren niet alleen in "Duitse" stijl gebouwd, maar ook verplicht zo opgetrokken om ze in geval van naderende vijanden snel te kunnen afbreken om een schootsveld te creëren.

Monumentenzorg

Het programma omvatte ook een gesprek op het Bureau Monumentenzorg. De Stadsconservator en zijn bureau zitten niet zoals in het Leidse Stadsbouwhuis

Graanpakhuis. Foto Lex Idenburg.

in een nieuw gebouw, maar geheel in stijl in het mooi gerestaureerde complex van de *Brama Mostawa*, ofwel Bruggetoren. Toruń is een echte Stad aan de Rivier. Hier stroomt de Wisła (Duits: Weichsel, Latijn: Vistula), de rivier die een diagonale lijn door Polen trekt. De haveninstallaties lagen vroeger aan de rivierkades. Vanaf de middeleeuwen tot in de tweede helft van de 19^e eeuw lag hier in diverse versies een houten vlonderbrug. Behalve in Kraków, een paar honderd kilometer verderop, was er tot Gdańsk geen enkele andere overgang, wat de stad als stapelplaats met eigen tol alleen maar ten goede kwam.

De stadsconservator legt ons de uiteenlopende categorieën beschermde monumenten volgens nationale criteria uit. Bovenaan staat de status zoals die voor de gehele binnenstad van Toruń geldt in het kader van de aanwijzing als UNESCO-Werelderfgoed. Dan volgt iets dat letterlijk Cultureel Park wordt genoemd en wellicht vergeleken kan worden met ons Beschermd Stadsgezicht. Daarvan bleek nog geen sprake te zijn, hoewel sommige nieuwere stadsdelen hier zeker baat bij zouden hebben. (*Er zijn mooie ensembles uit de Gründerzeit en art déco; GJT*) Vervolgens is er het individueel onroerend goed dat als monument in een nationaal register terechtkomt. Ten slotte is er nog een categorie nationale "roerend-goed-monumenten". Het gaat daarbij om zulke uiteenlopende objecten als

ADVERTENTIE

VERENIGING OUD LEIDEN

Opgericht 5 november 1902

Postbus 917
2300 AX Leiden

Bent u geïnteresseerd in het Leidse en regionale Erfgoed en wilt u graag het beroemde Leids Jaarboekje gratis ontvangen, dan kunt u niet zonder het lidmaatschap van de Vereniging Oud-Leiden.

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar; jongeren tot 27 jaar betalen slechts € 10,-.

Door overmaking van dit bedrag op Postbankrekening 17 52 28 bent u lid van de Vereniging Oud-Leiden.

Herbestemde kazerne met Hollandse-meubelenfabriek.

schilderijen en beeldhouwwerk. En dan nu het aantal gemeentelijke monumenten: 2.800 stuks!

Wat het industrieel erfgoed betreft: kort geleden is in een voormalig pompstation een soort energie- en verkeersmuseum gesticht. Het beschikt onder meer over eikenhouten waterleidingbuizen vanaf de 14^e tot

de 17^e eeuw en hun gietijzeren opvolgers. Van de infrastructuur van een eeuw geleden resten ook spoorwegstations, tramremises en watertorens.

Het belangrijkste uiterlijk teken van de economische functie en geschiedenis van de stad zijn uiteraard de karakteristieke grote graanpakhuizen (Pools: *spichrze*, Duits: *Speicher*) van deze Hanzestad. Oorspronkelijk waren het er zestig; nu zijn er nog zeker twintig over, met uiteenlopende vormen van herbestemming, zoals hotel, museum, soms gewoon nog magazijn.

Helaas zijn er ook voorbeelden van industrieel erfgoed dat nog recent is afgebroken: bijvoorbeeld een vlees- en een metaalfabriek. Monumentenzorg kan met een jaarlijks budget van 2 miljoen złoty (0,5 miljoen euro) in het algemeen weinig uitrichten als het om actief beleid gaat, waarvoor veelal een financiële impuls noodzakelijk is, in plaats van passieve bescherming helpen bieden. Daarbij heeft de oude binnenstad nu eenmaal absolute prioriteit.

Gerard J. Telkamp

ZWARTE TULP PRIJS 2006: SELFSTORAGE-BEDRIJF IN BOLLENSCHUUR

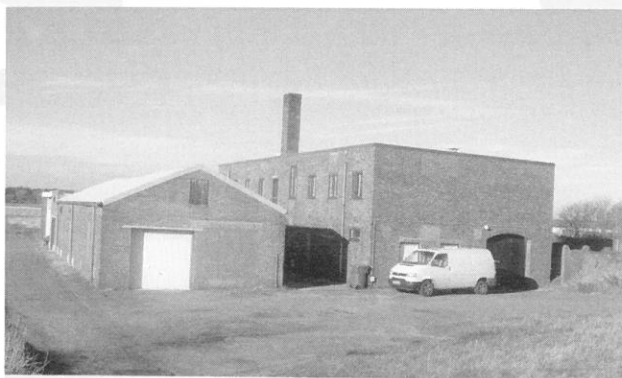
De Zwarte Tulp Prijs voor 2006 gaat naar Kees van der Zalm uit Noordwijkerhout, eigenaar van de bollenschuur aan het Westeinde 52. Hij heeft een originele herbestemming gevonden voor zijn bollenschuur: 'self storage', een begrip waarvoor in onze taal nog geen woord bestaat maar dat in dit geval neerkomt op bergruimten voor particulieren met een eigen toegang en sleutel. Er blijkt een grote belangstelling bij particulieren te bestaan voor het huren van dergelijke opslagruimten. De toekenning van deze jaarlijkse prijs voor eigenaren van bollenschuren vond plaats op een bijeenkomst in Lisse.

De bollenschuur van Van der Zalm is gebouwd in 1929 voor het bloembollenbedrijf N.C. van der Zalm en Zonen. Het is een bakstenen schuur, bestaande uit twee lagen met een plat dak en daaromheen een lager gedeelte in één bouwlaag. De woning naast de schuur dateert van 1907 is ook een bollenschuur geweest.

Tijdens de samenkomst kregen vijftig eigenaren van waardevolle bollenschuren, waarvan er steeds meer een herbestemming krijgen, monumentenbordjes voor hun schuren. De blauw-witte schildjes met de tekst *Monumentale bollenschuur* geven uitleg over de historie en de architectuur van het pand, zodat voorbijgangers en toeristen kunnen zien dat het pand oorspronkelijk een bollenschuur was.

Ook werd het boek *Nieuw leven voor oude bollenschu-*

ren, gemaakt door Jos Warmenhoven, Peter Nijhof en Marca Bultink, gepresenteerd. Peter Nijhof, deel uitmakend van de Projectgroep Behoud en Herbestemming Bollenschuren en werkzaam bij de rijksdienst voor de monumentenzorg, constateerde dat met de totstandkoming van dit boek de bollenschuren definitief op de kaart zijn gezet. De betekenis van het boek strekt zich naar zijn mening uit tot buiten de regio. 'Elke streek heeft zijn eigen karakteristieke gebouwentype, waarvan het gewenst is dat een aantal behouden blijft. In dit boek zijn ideeën voor herbestemming en nuttige tips opgenomen, die algemeen toepasbaar zijn. Dat is monumentenzorg met een kleine m.'

De bollenschuur van Kees van der Zalm aan het Westeinde in Noordwijkerhout.

LEIDEN: STAD VAN BOEKEN

Van eind september 2007 tot eind januari 2008 organiseert het Leids Stedelijk Museum De Lakenhal, in nauwe samenwerking met de Opleiding Boek en Digitale Media van de Leidse Letterenfaculteit een tentoonstelling over Leiden als historische boekenstad.

Vanaf de Middeleeuwen heeft Leiden een bloeiende boekcultuur gekend, eerst in de vorm van handschriften, maar na 1500 in toenemende mate van gedrukte teksten van allerlei soort: bijbels, pamfletten, geleerde werken, kranten, kinderboeken, literatuur, tijdschriften en wat dies meer zij. Nog niet eerder is aan dit verschijnsel op samenhangende wijze aandacht besteed.

Centrale thema's van de tentoonstelling zijn de geleidelijke verschriftelijking van de Leidse samenleving, de betekenis van het internationaal georiënteerde wetenschappelijke boek na de oprichting van de universiteit in 1575, en de rol van de drukpers in moderne processen van democratisering en maatschappelijke emancipatie. Daarnaast komen de steeds verfijnder techniek en organisatie van de productie en verspreiding van handschriften en gedrukte boeken aan de orde, en wordt ingegaan op de fascinerende geschiedenis van het Leidse lezen. Een bijzonder onderdeel van de tentoonstelling is de presentatie – voor het eerst – van een kenmerkend nevenverschijnsel van de Leidse boekenwereld, het zeventiende-eeuwse boekenstillevens.

Het is de bedoeling dat ook elders in Leiden, in bibliotheken, musea en andere instellingen (zoals STIEL) manifestaties rond dit onderwerp zullen worden georganiseerd, in de vorm van kleine tentoonstellingen, demonstraties, lezingen en symposia.

Bij de tentoonstelling verschijnt een rijk geïllustreerd publieksboek, waarin de rijke Leidse boekgeschiedenis van Middeleeuwen tot heden wordt belicht.

BURGERS EN CULTUREEL ERFGOED

Als de overheid meer burgers bij beleid wil betrekken, moet zij dat beleid ook werkelijk voor die burgers openstellen, aldus promovendus Martijn Duineveld over het cultuurhistorisch beleid in Nederland. Hij promoveert op 22 december 2006 aan Wageningen Universiteit. Hij omschrijft het cultuurhistorisch beleid in Nederland als een gesloten beleidsveld, waarop niet-deskundigen weinig invloed kunnen uitoefenen. En dat terwijl de cultuurhistorische kennis van burgers of van groepen burgers en de waarde

die zij toekennen aan cultureel erfgoed, veel kunnen betekenen voor het behoud van dat erfgoed.

Het archeologische beleidsterrein, dat Duineveld als voorbeeld in zijn proefschrift nader analyseert, is volgens hem typerend voor cultuurhistorisch beleid in Nederland. Het berust op een aantal onjuiste vooronderstellingen. Zo wordt ten onrechte alleen wetenschappelijke kennis van deskundigen als objectief en universeel geldig beschouwd. De kennis van niet-deskundigen, zoals amateur-archeologen, heemkundigen, historische verenigingen en andere geïnteresseerde burgers geldt daardoor ten onrechte als subjectief.

Vaststellen en bewaren van cultureel erfgoed is een veel willekeuriger en dynamischer proces dan in het overheidsbeleid altijd wordt verondersteld. Er bestaan geen vaste definities van wat waardevol cultureel erfgoed is. De definitie van erfgoed wordt voortdurend beïnvloed door sociale, culturele, politieke en wetenschappelijke motieven en ambities.

Een meer democratisch beleid moet volgens Duineveld worden gericht op meer en betere betrokkenheid van burgers. Het succes van de IJssellinie bewijst bijvoorbeeld dat burgers veel kunnen bijdragen aan de omgang met cultureel erfgoed. Omdat deze verdedigingslinie uit de Koude Oorlog niet op de Monumentenlijst stond, werden de resten ervan verwaarloosd. Dank zij de inspanningen van niet aan de overheid verbonden personen en organisaties werden ze de afgelopen jaren behouden en opgeknapt. Dat resulteerde in een museum met hospitaal- en commandobunker, waar vrijwilligers rondleidingen geven. Bron: Onderzoek Berichten NWO, december 2006; zie ook www.martijnduineveld.nl

KORT NIEUWS

Hijskranen

Velsen - De Commissie Erfgoed in IJzer en Staal start een project over hijskranen op rails. Dit heeft Henk van Dijk, voorzitter van de commissie, deel uitmakend van de vereniging Bouwen met Staal, meegedeeld op een bijeenkomst van de organisatie in Velsen. Het gaat hier om kranen op rails (met uitzondering van de bouw) in havens, scheepsbouw en industriecomplexen. Vaak worden deze kranen als roerend erfgoed beschouwd waardoor ze buiten het reguliere erfgoedonderzoek blijven. Het plan is om een inventarisatie op gang te brengen. Daartoe wordt in de periode december 2006 januari 2007 een studiedag gehouden.

Station Eindhoven

Eindhoven - Het Centraal Station van Eindhoven, in 1956 gebouwd naar een ontwerp van ir.K. van der Gaast, is genomineerd voor de lijst van rijksmonumenten. Het station is typerend voor de architectuur van de wederopbouwperiode en moet daarom behouden blijven, zo meent de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten. Het station heeft indertijd de vorm van een ouderwetse radio gekregen ter ere van Philips.

Er is een lijst van zeshonderd naoorlogse gebouwen samengesteld, die in aanmerking kunnen komen voor de status van rijksmonument. Zeker is dat overigens allerm minst, want er komt een nieuw beleid op het gebied van monumenten. Op de lijst staan ook de Amerikaanse ambassade in Den Haag en het Hilton-hotel in Amsterdam. De Nederlandse Spoorwegen en spoorbeheerder Prorail hebben alvast bezwaar aangekend tegen een eventuele monumentenstatus van het station. Een woordvoerder van Prorail: 'Voor ons is het station een gebruiksvoorwerp, dat we moeten kunnen aanpassen aan de eisen van de tijd. Als het een rijksmonument wordt, kost het veel meer tijd om vergunningen te krijgen....'

Industria overleeft

Amsterdam - De nieuwspersoneel *Industria* van de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland, die per 1 januari a.s. zou worden opgeheven, begint een nieuw leven als katern van het monumentenblad *Heemschut*. Het nieuws van het industrieel erfgoed in ons land zal drie keer per jaar een plaats krijgen in een apart katern, zo heeft Heemschut-directeur Karel Loeff meegedeeld.

UIT LEIDEN EN DE REGIO**LEIDEN - Barakken Vliegkamp deels behouden**

Volgens een bericht in het Leidsch Dagblad blijft een gedeelte van de barakken rond het voormalige vliegveld Valkenburg behouden. Het Drinkwaterbedrijf DZH (eigenaar van de gebouwen), de Gemeente Katwijk en de provincie hebben daarover een akkoord gesloten.

De gemeente en DZH wilden in eerste instantie slopen maar de provincie pleitte voor behoud. De Vereniging Oud-Valkenburg bezint zich nu over hergebruik van de gebouwen, neergezet door de Duitsers. Vermoe-

delijk zal een serie gebouwen rond de kapel, bij het begin van de Mientlaan, behouden blijven.

LISSE - Het gebouw van de voormalige bollenkwekerij Driehuizen aan de Heereweg 30 in Lisse, een bollen-schuur met aan de voorzijde een kantoor, wordt geheel verbouwd tot een appartementengebouw voor starters. Dit meldt het Nieuwsblad van de Vereniging Oud Lisse. Het gebouw dat jarenlang dienst heeft gedaan als antiekhandel heeft de status van rijksmonument. Op het uitgestrekte terrein van Driehuizen worden verder villa's gebouwd.

Het gebouwencomplex kwam in 1922 tot stand naar een ontwerp van de vooral in de Bollenstreek bekende architect Leen Tol. Het complex is gebouwd in een stijl, die verwant is aan de architectuur van de Nieuwe Haagse School, een variant van de Amsterdamse School. De grote bollenschuur heeft een vide. Van dit type komen er nog slechts enkele in de streek voor. De bollenschuur is zowel cultuurhistorisch als architectuurhistorisch van belang. Ook heeft de schuur ensemblewaarde vanwege de betekenis voor het aanzien van de streek. Verder is de schuur gaaf en zeldzaam. Vandaar dus de plaatsing op de rijksmonumentenlijst.

LEIDEN - Niek Bavelaar, de 'huisfotograaf' van Stielz, heeft zijn website (www.niekbavelaar.nl) vernieuwd. De nieuwe site ligt in het verlengde van die van Stielz (www.stiel-leiden.nl) met dien verstande dat het bereik veel breder is geworden. Bavelaar afficheert zich als documentatiefotograaf. Zijn site bevat dan ook vooral foto's uit heden en verleden van de stad Leiden. De Leidse fotograaf heeft een collectie van zo'n 40.000 negatieven en foto's, die onderdak hebben gevonden bij het Regionaal Archief Leiden.

VERKOOPPUNTEN STIELZ

Dit blad is op de volgende adressen te koop:

Boekhandel De Kler	Breestraat 159, Leiden
Boekhandel De Kler	Kempenaerstraat 39 b, Oegstgeest
Boekhandel Kooyker	Breestraat 93, Leiden
Bruna	Winkelcentrum Kopermolen, Leiden
Bruna	Winkelcentrum Stevenshof, Leiden
Amanda Totaalshop	Maasstraat 1-3, Leiden
Sigarenmagazijn T. Filemon	Bevrijdingsplein 1, Leiden
Tijdschriftenhandel Walk Inn	Breestraat 163, Leiden

ADVERTENTIE

Wij brengen het nieuws graag bij u thuis!

Met het Leidsch Dagblad blijft u op de hoogte van de gebeurtenissen in uw omgeving én leest u al het landelijke en wereldnieuws. Daarnaast besteden we veel aandacht aan cultuur, sport, wonen en ontspanning. Nieuws dat u direct raakt.

Dat brengen wij graag bij u thuis.

Leidsch Dagblad

Jouw wereld, jouw krant

Word abonnee, bel 0800 - 1711 (gratis) of surf naar www.leidschdagblad.nl

architecten

AIV
B.V.
ingenieurs

Postbus 32056

2303 DB LEIDEN

Amphoraweg 5

2332 ED LEIDEN

tel.: (071) 531 33 25

fax: (071) 531 83 74

Het Motorhuis

Autodealerbedrijven

OPEL

SAAB

CHEVROLET

CITROËN

Huisoccasions

Leiden. Vondellaan 80. Tel: 071 - 535 18 00
www.motorhuis.nl

"J. Zierikzee"
maatschoenmakerij

H.P.H. Nusteling
Bakkersteeg 3
2311 RH Leiden

Tel.: 071-5131156

maatschoenen op het net?

www.maatschoenen.nl